

Profesor Antoni Jackowski jako twórca geografii religii w Polsce

Geografia religii jest jedną z najmłodszych dyscyplin geograficznych w Polsce. Wprawdzie jej początków można szukać już w czasach starożytnych, jednak jako samodzielna dziedzina wiedzy zaistniała dopiero po drugiej wojnie światowej. W Polsce pierwsza placówka naukowa prowadząca badania z zakresu geografii religii powstała w 1994 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim, kiedy to w Instytucie Geografii utworzono Zakład Geografii Religii. Do dzisiaj jest to jedyna taka instytucja w naszym kraju i jedna z nielicznych poza jego granicami. Nie byłoby jednak tego Zakładu, a można nawet twierdzić, że nie byłoby geografii religii w Polsce, gdyby nie działalność, zainteresowania naukowe i ogromne zaangażowanie prof. Antoniego Jackowskiego.

Profesor Jackowski rozpoczął swoje badania w bardzo trudnym okresie, kiedy poruszanie zagadnień religijnych, tym bardziej w aspekcie naukowym, było nie tylko mało popularne, ale wręcz niemile widziane. Zjawiska religijne w ustroju komunistycznym chciano postrzegać jako pewien relik, zabobon, formę przestarzałej dewocji. Wbrew takim poglądom już na początku lat 80. prof. Jackowski prowadził w Instytucie Geografii wykłady poświęcone geografii pielgrzymek. Na zajęcia te, chociaż nie były obowiązkowe, licznie uczęszczali studenci i cieszyły się one ich wielkim uznaniem. Wkrótce działalność Profesora znana była już poza Instytutem Geografii, a geografia religii stała się obowiązkowym kursem dla studentów religioznawstwa na Uniwersytecie Jagiellońskim.

Przez lata prof. Jackowski konsekwentnie realizował swój program naukowy, który zaowocował w 1991 r. wydaniem dwóch pierwszych w Polsce pozycji z zakresu geografii religii. Były to: *Zarys geografii pielgrzymek* (Kraków 1991) oraz *Pielgrzymki i turystyka religijna w Polsce* (Warszawa 1991). W pierwszej przedstawił najważniejsze zagadnienia związane ze zjawiskiem pielgrzymowania we współczesnych religiach świata. Wielkim walorem książki było ukazanie pielgrzymek w ujęciu historycznym i przestrzennym na tle podstawowych założeń danej wiary i wynikających z nich nakazów religijnych, inspirujących decyzję o podjęciu pielgrzymki. Druga monografia stanowiła szczegółowe studium migracji pielgrzymkowych w naszym kraju w kontekście uwarunkowań kulturowych i społeczno-ekonomicznych. Obie prace

stanowiły novum w polskiej geografii i w jakimś stopniu uzupełniały lukę w literaturze światowej w zakresie badań geograficznych.

W licznych pracach Profesor przedstawiał swój punkt widzenia na istotę geografii religii i specyfikę badań tej dyscypliny nauk geograficznych. Interesowały go głównie aspekty historyczno-przestrzenne migracji pielgrzymkowych oraz ich wpływ na przekształcenia fizjonomiczne i społeczno-ekonomiczne, zarówno poszczególnych ośrodków kultu religijnego, jak też całych regionów czy krajów. Prace Profesora były cytowane w szeregu publikacji zagranicznych związanych z geografiami religii. Był m.in. zaproszony do przedstawienia wyników swych badań na temat migracji pielgrzymkowych w Polsce w specjalnej edycji *Annals of Tourism Research* (vol. 19, no 1, 1992), periodyku wydawanego przez Pergamon Press Inc. (Stany Zjednoczone).

Poprzez badania nad geograficznymi aspektami zjawisk i procesów religijnych prof. A. Jackowski zapoczątkował nową w Polsce dyscyplinę nauk geograficznych – geografiami religii. Oryginalność jego prac z tej dziedziny polega m.in. na tym, że poszukuje on miejsca dla badań geograficznych w tak rozległej i interdyscyplinarnej problematyce, jaką stanowią zagadnienia religijne. Z pewnością prace prof. Jackowskiego stały się podstawą nowoczesnie traktowanej geografii religii. W tym zakresie jego osiągnięcia trwale zapisały się, nie tylko w skali naszego kraju, ale i w nauce światowej. Świadczyć o tym mogą m.in. liczne cytowania prac Profesora w wydawnictwach zagranicznych. Prof. Jackowski znalazł się także w gronie konsultantów *Encyklopedii Religii PWN* (2000-2003), gdzie odpowiedzialny był za dział związany z geografiami religii. Podsumowaniem jego dotychczasowego dorobku w dziedzinie geografii religii stał się pierwszy w Polsce i jeden z nielicznych na świecie podręcznik akademicki pt. *Święta przestrzeń świata. Podstawy geografii religii* (Kraków 2003).

W trakcie swej działalności Profesor stale podejmował nowe inicjatywy, mające na celu rozpropagowanie zagadnień związanych z geografiami religii. Dostrzegając interdyscyplinarny charakter tej specjalności i jej związki z wieloma innymi naukami Profesor zawsze był otwarty na kontakty i wymianę myśli z przedstawicielami różnych nauk: teologicznych, historycznych, społecznych czy przyrodniczych. Temu celowi służyło Konwersatorium Pielgrzymkowe utworzone w 1994 r. w Instytucie Geografii. Profesor postanowił też wydawać specjalny periodyk poświęcony szeroko rozumianej tematyce pielgrzymowania. Tak powstał *Peregrinus Cracoviensis*, można już dzisiaj – z dziesięcioletniej perspektywy – powiedzieć, kolejne udane dzieło Profesora. Ukazało się dotąd szesnaście numerów periodyku, łącznie z obecnym. Były wśród nich zarówno zeszyty monograficzne, poświęcone poszczególnym ośrodkom pielgrzymkowym np. Jasnej Górze, Kalwarii Zebrzydowskiej czy sanktuarium w Krakowie-Łagiewnikach, jak i skupione wokół jednego przewodniego tematu, np. wokół przemian krajobrazu sakralnego. Wydaje się, że formuła *Peregrinusa*, pomyslanego jako pismo skierowane do szerokiego grona osób, zainteresowanych kulturą religijną, okazała się bardzo trafna, o czym świadczy stale poszerzający się, z jednej strony krąg czytelników, a z drugiej autorów, którzy właśnie tu zamieszczają

swe artykuły. *Peregrinus Cracoviensis* został wyróżniony Nagrodą Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Geograficznego (numer czwarty pisma) oraz nagrodą Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego (numer piąty).

I jeszcze jeden, zapewne największy, honor dla *Peregrinusa*, czytelnikiem pisma od samego początku był Ojciec Święty Jan Paweł II. Dwa numery periodyku prof. Jackowski osobiście wręczył Papieżowi, zeszyt pierwszy w 1995 r. podczas pielgrzymki papieskiej w Skoczowie i zeszyt piąty, poświęcony pielgrzymowaniu Jana Pawła II, w Krakowie w 1999 r. Jako anegdotę można przytoczyć, że kiedy Profesor przekazywał Ojcu Świętemu piąty numer *Peregrinusa*, Papież spojrział na okładkę i zapytał, dlaczego jeszcze nie dostał numeru czwartego.

Aktywna postawa naukowa oraz wiedza Profesora zostały wielokrotnie dostrzeżone i docenione. W 1996 r. prof. Antoni Jackowski został mianowany przez Jana Pawła II członkiem czteroosobowej tzw. „Misji Papieskiej”, reprezentującej Ojca Świętego podczas Międzynarodowego Kongresu Mariologicznego w Częstochowie (sierpień 1996 r.). W 1997 r. prof. Jackowski został powołany na członka-korespondenta Papieskiej Międzynarodowej Akademii Mariologicznej w Rzymie. Jest jednym z jej nielicznych członków świeckich i jedynym w tym gronie geografem. W latach 1991-1993 Profesor był przedstawicielem Polski w Komisji d/s Europejskich Szlaków Kulturowych Rady Europy, opracowując europejskie szlaki monastyczne i pielgrzymkowe.

Prof. Antoni Jackowski był wielokrotnie zapraszany jako konsultant naukowy przez Urząd Miasta Częstochowy, Urzędy Wojewódzkie w Częstochowie i Krakowie, kustoszy sanktuariów na Jasnej Górze, w Kalwarii Zebrzydowskiej oraz w Tuchowie. Wspólnie z prezydentem miasta Częstochowy zainicjował porozumienie miast maryjnych Europy, do którego przystąpiły w 1996 r. – oprócz Częstochowy – Altötting, Fatima, Lourdes i Loreto.

Brał aktywny udział w międzynarodowych kongresach w Częstochowie (1999 r.), Fatimie (2001 r.), Montserrat (2002 r.) i w Kevelaer (2004), poświęconych problematyce funkcjonowania ośrodków pielgrzymkowych i idei pielgrzymowania we współczesnym świecie, organizowanych przez działającą w Watykanie *Pontifical Council for the Pastoral Care of Migrants and Itinerant People*. Wystąpienia Profesora były zawsze bardzo cenione i przyjmowane z wielkim zainteresowaniem.

Szczególne miejsce w badaniach naukowych Profesora zajmuje sanktuarium jasnogórskie. Związki z Jasną Górą pochodzą jeszcze z czasów dzieciństwa i sięgają głęboko w tradycje rodzinne. Dziadek Profesora ze strony ojca, Tadeusz Kryspin Jackowski, był szambelanem papieskim, rodzice wiele razy pielgrzymowali na Jasną Górę i wielkim kultem otaczali Czarną Madonnę. Cześć dla Matki Bożej Częstochowskiej wynika też z osobistych doświadczeń Profesora. Od 1993 r. należy On do Rycerstwa Orderu Jasnogórskiej Bogarodzicy. W swoich studiach Profesor wiele razy zwracał uwagę na wyjątkowość Jasnej Góry i należne jej miejsce wśród największych ośrodków maryjnych świata. Warto w tym miejscu podkreślić, że naukowe spojrzenie Profesora pozwoliło wielu Polakom, ocenić i docenić fenomen Jasnej Góry. Wśród licznych publikacji na temat Jasnej Góry w dorobku Profesora znalazły się m.in. następujące

pozycje: *Jasnogórskie pielgrzymki w przestrzeni miasta i regionu Częstochowy* (wspólnie z D. Ptaszycką-Jackowską; 1998), *Jasna Góra* (wspólnie z O. J. Pachem i o. St. Rudzińskim, 2000), czy ostatnio wydane *Jasnogórskie pielgrzymowanie bez granic* (2005).

O szczególnych związkach Profesora z Częstochową świadczyć może fakt, że w 1995 r. (listopad-grudzień) miała tu miejsce wystawa autorska prof. A. Jackowskiego pt. *Polska pielgrzymująca*, która towarzyszyła Międzynarodowemu Forum Ośrodków Kultu Religijnego. Została ona zorganizowana przez Urząd Miasta Częstochowy oraz Muzeum Regionalne w Częstochowie. Była to pierwsza tego typu wystawa naukowa w Polsce, a zapewne i w Europie. Ekspozowane na niej były m.in. mapy, wykresy czy tabele ukazujące miejsce pielgrzymek w Polsce na tle migracji pielgrzymkowych na świecie (nie tylko w chrześcijaństwie). Szczególnie ekspozowana była Jasna Góra. Wystawę obejrzało około tysiąca osób z Polski i z zagranicy.

Zainteresowania Profesora związane z geografiami religii są bardzo szerokie. Opublikował on szereg prac teoretycznych, dając tym samym podwaliny metodologiczne tej nowej dyscyplinie. Problematyka badawcza prof. Jackowskiego koncentruje się wokół relacji religia-środowisko przyrodnicze, funkcja religijna-przekształcenia krajobrazu naturalnego i kulturowego, religia-osadnictwo, religia-migracje ludności, religia-gospodarka. Prowadzone są studia dotyczące ośrodków kultu religijnego i migracji pielgrzymkowych w skali krajowej i międzynarodowej. Dotyczą one zwłaszcza problematyki przekształceń w sieci ośrodków pielgrzymkowych w Polsce w aspekcie przestrzenno-czasowym i społeczno-ekonomicznym, ośrodków kultu religijnego na świecie ze szczególnym uwzględnieniem chrześcijaństwa. Część z tych tematów badawczych jest realizowana we współpracy z partnerami zagranicznymi.

Profesor posiada unikatowy zbiór, prawdziwe archiwum, starych kartek i fotografii, dotyczących sanktuariów i miejsc pielgrzymkowych, stanowiący cenne źródło dokumentacyjne. Kolekcjonowanie starych pocztówek to największe hobby Profesora, którym pasjonuje się już wielu od lat.

Geografia religii to nie tylko sfera zainteresowań naukowych Profesora, ale i Jego powołanie, ogromna fascynacja i życiowa przygoda. Tylko z takim nastawieniem Profesor mógł dokonać i osiągnąć w tej dziedzinie tak wiele. Długoletnie badania prof. Jackowskiego, jego ogromna aktywność naukowa oraz wykształcenie grona uczniów, których Profesor skupił wokół siebie, sprawiły, że dzisiaj można już mówić o krakowskiej szkole geografii religii, znanej zarówno w Polsce jak i na forum międzynarodowym.

NOTA BIOGRAFICZNA

Prof. dr hab. Antoni Jackowski urodził się 1 czerwca 1935 r. w Brugge (Belgia). Matka Profesora – Maria Modrakowska należała do najlepszych śpiewaczek sopranowych Europy, a ojciec przed drugą wojną światową pełnił funkcję posła Rzeczypospolitej Polskiej w Belgii i Luksemburgu. Prof. Jackowski szkołę podstawową ukończył

w Częstochowie, tutaj też rozpoczął naukę w gimnazjum. W 1948 r. cała rodzina przeniosła się do Krakowa. Studia geograficzne odbył na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1954-1959. Ukończył je z wyróżnieniem uzyskując stopień magistra geografii w zakresie geografii ekonomicznej. W 1960 r. podjął pracę w Bibliotece Jagiellońskiej. Początkowo w formie prac zleconych, a od 1961 r. jako pracownik etatowy w stopniu bibliotekarza służby bibliotecznej. Pod koniec 1962 r., przystąpił do opracowania *Bibliografii Turystyki Polskiej*, która została opublikowana w latach 1968-1973 i objęła 7 tomów.

Następnie w latach 1967-1972 pracował w Pracowni Krakowskiej Zakładu Zagospodarowania Turystycznego GKKFiT jako starszy projektant. W 1971 r. w Instytucie Geografii Uniwersytetu Jagiellońskiego obronił pracę doktorską pt. *Turystyka jako element gospodarki Podhala. Studium z geografii turystyki* i uzyskał stopień doktora nauk geograficznych. Od 1 października 1972 r. pracuje nieprzerwanie w Instytucie Geografii UJ (od 2000 r. Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ). Początkowo w Zakładzie Geografii Regionalnej, a od 1980 r. w nowopowstałym Zakładzie Geografii Turystyki. Po rozpoczęciu pracy w Instytucie Geografii coraz więcej miejsca w publikacjach prof. Jackowskiego zaczęły zajmować studia o charakterze teoretyczno-metodycznym. Zagadnienia teoretyczne najobszerniej zostały ujęte w podręczniku pt. *Podstawy geografii turystyki* (z J. Warszzyńską) i w pracach o tematyce terminologicznej. To właśnie prof. Antoni Jackowski wspólnie z prof. Jadwigą Warszzyńską uznawani są powszechnie za twórców powojennej polskiej szkoły geografii turystyki.

Stopień doktora habilitowanego nauk geograficznych w zakresie geografii turystyki prof. A. Jackowski uzyskał w 1983 r. na podstawie rozprawy habilitacyjnej pt. *Typologia funkcjonalna miejscowości turystycznych (na przykładzie województwa nowosądeckiego)*. W październiku 1984 r. został powołany na stanowisko docenta, a tytuł profesora nauk przyrodniczych otrzymał w marcu 1992 r. W dniu 26 czerwca 1991 r. Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego powołał go na stanowisko profesora nadzwyczajnego. Z dniem 1 kwietnia 1998 r. Minister Edukacji Narodowej nadał mu tytuł profesora zwyczajnego.

W latach 80. prof. Jackowski aktywnie uczestniczył on w zakładaniu „Solidarności” na Uniwersytecie Jagiellońskim. Był przewodniczącym Związku w Instytucie Geografii. Prawie dwa lata, biorąc urlop na uczelni, działał w Komitecie Pomocy Uwięzionym i Internowanym, założonym przy Kurii Metropolitalnej w Krakowie.

Po uzyskaniu stopnia doktora habilitowanego zainteresowania naukowe prof. A. Jackowskiego skoncentrowały się wokół zagadnień związanych z geografiami religii, a zwłaszcza z migracjami pielgrzymkowymi. Badania takie nie stanowiły przedtem przedmiotu odrębnych studiów w polskiej geografii. Prof. A. Jackowski stworzył od podstaw nową w Polsce dyscyplinę nauk geograficznych – geografiami religii.

Zainteresowania naukowe prof. Jackowskiego oraz jego działalność dydaktyczna dotycząca problematyki z zakresu geografii religii stanowiły podstawę do wystąpienia przez Instytut Geografii UJ z wnioskiem do Rektora UJ o utworzenie w Instytucie odpo-

wiedniej, wyspecjalizowanej placówki w postaci Zakładu Geografii Religii. Zakład został utworzony zarządzeniem Rektora UJ z dnia 1 czerwca 1994 r. Od początku Profesor pełni funkcję kierownika Zakładu.

Również w 1994 r. prof. A. Jackowski zainicjował w Instytucie Geografii UJ interdyscyplinarne „Konwersatorium Pielgrzymkowe” a w 1995 r. z jego inicjatywy i pod jego redakcją zaczął się ukazywać periodyk naukowy *Peregrinus Cracoviensis*.

W czasie swojej pracy w Instytucie Geografii i Gospodarki Przestrzennej prof. Antoni Jackowski pełnił lub pełni obecnie m.in. funkcje: zastępcy Dyrektora Instytutu Geografii UJ d/s dydaktycznych (1984-1987), prodziekana Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi UJ d/s studenckich (1987-1990), dyrektora Instytutu Geografii UJ (1991-1993 i ponownie od 1999), dziekana Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi UJ (1993-1999), pełnomocnika Rektora UJ d/s współpracy z Uniwersytetem Blaise-Pascal w Clermont-Ferrand, Francja (1984-1994), przewodniczącego Rady Fundacji im. Stanisława Estreichera (2000-2004), członka Senatu UJ (1981-1984 i od 1993).

Prof. dr hab. Antoni Jackowski jest też zasłużonym nauczycielem akademickim. Wykładał geografę religii na uniwersytetach w Rzymie, Clermont-Ferrand i Bazylei. Prowadził wiele zajęć dla studentów geografii i innych kierunków w zakresie geografii społeczno-ekonomicznej, geografii turystyki oraz z geografii religii. Pod jego kierunkiem uzyskało dyplom magistra ponad 160 studentów geografii oraz blisko 30 studentów religioznawstwa. Opiekował się 3 habilitantami. Wypromował 3 doktorów. Pięć dalszych osób ma otwarty przewód doktorski. Był recenzentem w 3 przewodach profesorskich, 5 habilitacyjnych, 8 doktorskich, recenzował również wnioski o stanowiska profesorów zwyczajnych i nadzwyczajnych. Był inicjatorem oraz współorganizatorem Podyplomowego Studium „Pielgrzymki. Turystyka Religijna”, utworzonego w 1995 r. wspólnie przez Instytut Geografii UJ, Sanktuarium OO. Paulinów na Jasnej Górze oraz Wyższą Szkołę Języków Obcych i Ekonomii (obecnie Akademia Polonijna) w Częstochowie.

Od 1987 r. Profesor jest członkiem-korespondentem International Working Group on the Geography of Belief Systems.. Od 1989 r. jest też członkiem Society of Pilgrimages Studies (Allahabad, Indie) oraz został powołany do 10-osobowego grona Corresponding Editors periodyku Towarzystwa Bulletin of the Society of Pilgrimages Studies. Ponadto jest członkiem Komitetu Nauk Geograficznych PAN (od 1984 r.), a od 2003 r. członkiem jego Prezydium. Działa także w Komisji Nauk Geograficznych PAN Oddz. w Krakowie (od 1987 r.), w Polskim Towarzystwie Geograficznym (od 1960 r.) oraz był członkiem (1993-1999) Rady Naukowej Międzywydziałowego Zakładu Studiów Europejskich UJ.

Prof. Antoni Jackowski jest laureatem Nagród Ministra Edukacji Narodowej oraz Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego. Został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (2002), Złotą Odznaką Polskiego Towarzystwa Geograficznego (1998), odznaką „Zasłużony dla Rozwoju Województwa Częstochowskiego” (1998).